

Fehér József

Sárospatak, a könyvtárak városa

Antonius úgy kezdte búcsúztató beszédét ama ismert drámában, hogy "temetni jöttem Cézárt, nem dicsérni". Előjáróban be kell vallanom, hogy én pedig dicsérni jöttem a "Sárospatak, a könyvtárak városa" című kötetet, nem elmarasztalni. Antonius azonban – tudjuk jól – cselezett, szónoki fogásként használta eme nevezetes, szállóigévé lett szófordulatot, melynek ürügye alatt a császár dicsőimnuszát zengte, dicsőséglajstromát sorolta fel, hogy közönségét, a tömegeket – melynek, tudjuk jól, kenyér és cirkusz kell – maga mellé állítsa. Nos, én minden hátsó szándék nélkül teszem ezt; egyrészt, mert nem áll szándékomban még egy palotaforradalmat sem kirobbantani, nem-hogy birodalmakat megrengető beháborút; másrészt – legnagyobb sajnálatomra – sem rendelkezem Shakespeare feszültségteremtő erejének mégcsak ez-redrésznyi töredékével sem.

Tehát, vegyék úgy, dicsérő szavaim öszinték és egyenes szándékúak.

Még akkor is – és ezt megint be kell vallanom –, ha elfogult vagyok a könyv kiadója, szerkesztője és szerzői iránt. Bár barátság, igazán jó munkakapcsolatok, több évtizedes személyes együttmunkál-

kodás fűz össze legtöbbünkkel, ez nem gátolhatja a tárgyilagosságot. Mindezzel együtt is azt kell mondanom, hogy igazi tett, igazi teljesítmény ennek a kötetnek az asztalunkra tétele. Hogy a sárospataki Városi Könyvtár felsorakozott a Rákóczi Múzeum, a Református Kollégium, a Tanítóképző Főiskola könyvkiadói-forráskiadói tevékenysége mellé, amely szerepe egyébként – ismét csak elismerést érdemlő módon – az utóbbi időben a Sárospataki Népfőiskola is jelentkezett. Arról nem is beszélve, hogy a fenti intézményeket a legfiatalabb "kistestvér", az 1953-ban még csak fiókkönyvtárként létrehozott, községi könyvtárnak besorolt intézmény fogta össze, hozta össze, ültette a nagy családi közös asztal mellé, ahová ízletes étket, kitűnő szellemi táplálékot szolgáltat fel mindannyiunknak.

S ha már így benne vagyok a gondolat-szökellésben és a képletes beszédmódban, még azt is hadd emlegessem fel: igazi csemege, kitűnő szerkesztői fogás volt – ez a nagy közös családi asztalon az ebéd utáni desszert – az irodalmi idézetek, versek, szépprózai szövegek, esszé-részletek, lírai önvallomások becsempészése az egyes dolgozatok közé.

Amikor elfáradnánk, elfáradna figyelmünk az olvasásban, például a Nagykönyvtár – nekem, mint volt pataki gimnazistának – örökké nyikorgó és túl alacsony székein, akkor Jékely Zoltán verséből "a megvasalt öreg akácfa rám az ablakon bebenevet", s mindjárt a könyvek poros-komoly tartományából a Berek ligetein érzem magam, és friss szellők és fű-illat, széna-illat lengedezését érzem a természet lágy ölén; vagy amikor az örökké komoly Kazinczy Ferenc – aki Petőfi szerint fél századig tartotta vállán, mint Atlasz az eget, a magyar nemzetiségnek ügyét –, mosolyra késztető vallomását olvashatom arról, hogy s mint dulta szét könyvéhségében régi udvarházak, megvénült, megfáradt prédikátorok, Pató Pálféle magyar nemesek évszázados könyvgyűjteményét, újra s újra kedvem támad olvasni.

Berzsényi lelkével, másik énjével vitatkozva, és Vörösmarty is ugyan kételkedve szól a könyvek hasznáról – utóbbi nem egészen költői kérdése közismertebb: mente a könyvek által a világ elébb –, én mégis ismét csak a széphalmi "szent öreget" idézném, mert mindannyiunknak példája, vagy tanulsága lehet pataki diákéveiről való visszaemlékezésének idevonatkozó egy mondata: "mert Pataknak húsz ezer kötetnyi bibliotékája van, s a könyvek a tanulók szobáikba is kiadattak; mert az igyeksző gyertyát gyújt a másika gyertyájánál..." Elképzelem a jelenetet; az ember, a diák, könyveket tanulmányoz-

ván, világosságot gyűjt évtizedekkel, évszázadokkal, netán évezredekkel ezelőtt élt emberek elmét világító lángjánál. A magyar irodalom egyik legszebb képe, egyik legszebb metaforája ez.

Ha most arra gondolok, melyik része érdekelt leginkább s ragadta meg figyelmemet először, amikor a Pataki Tékát kézhez vettem s a tartalomjegyzékét végigfutottam, meg kell mondanom, a könyvtáros portrék, a főkönyvtárnokokról rajzolt élet- és pályaképek voltak azok. S miért? A könyvtörténet, a könyvtártörténet = tudománytörténet. Itt a könyv mögül előbújik az ember. Most jut eszembe, nekem a könyv, vagy egy könyvtár (házikönyvtár vagy gyűjteményi könyvtár) még sohasem jelent meg úgy, mint kötetek sokasága vagy polcrendszer. A könyv mellett mindig ott egy kéz, egy figyelmes szemmel lehajtott fej, egy csendes, me-rengő, vagy gondolkodó ember-alak. A pataki könyvtárban – hogy a hely szellemét idézzük – Újszászy Kálmán derűs mosolya, Czeglé Imre visszafogott, komoly méltósága, a fiatal Szentimrei Mihály gyors, barátságos szolgálatkészsége jelenik meg. De főlemlegetném elődeiket is, a 19. század második felétől a 20. század közepéig. Hadd legyenek ismételtelen elfogult, s elsőként a Zemplén megyei Lukán 1836-ban született Szinyei Gerzont említsem, akivel csak azért nem vagyunk egyfalubeliek, mert a kedves, "Bodrogközön ragyogó Luka" időközben nevet változtatott, szégyenlős lakói

Bodroghalomra módosítottak, s így – tudvalevő – gyöngyszemet cseréltek el bab-szemért. Hatalmas munkabírását és érdemeit az utóbbi években próbálom tudatosítani szülőfalumban, szüleinek még meglévő sírhelyét gondoztatni, kultuszát élesztgetni. Vagy Horváth Cyrill irodalomtörténeti munkásságát méltatva, főkönyvtárnoki tevékenysége mellett, olyan, ma is használható összefoglalásait kell felidézni, mint például “Nemzeti irodalmunk a reformációig” (1891), vagy “A magyar nemzeti irodalom története” (1893) című tankönyveket, kézikönyveket. Külön is szólnunk kell(ene) Harsányi Istvánról és Gulyás Józsefről. Egyikőjükéről sem készült még teljes értékű, monográfikus igényű feldolgozás. Ajánlanám legalább szakdolgozatnak, diplomadolgozatnak nemcsak életútjuk, életművük, de emberi alakjuk megrajzolását is. Arról már nem is beszélve, hogy például Gulyás József ma is élő, ható, legtöbbször szépirodalmi rangon megírt értekezéseiből igen tanulságos és kedves antológiát lehetne összeállítani. (Mint-ha hallottam volna, hogy hosszabb távon talán készülődik is ilyen.)

E könyvnek van egy jövőbe mutató művelődéstörténeti értéke. Talán furcsa, vagy szokatlan ilyet mondani. Értékeket a múltban szokás keresni. Mégis: ahogy ez a téka, ez a – vigyázat, nem túlzok! – kincstartó gyűjtemény szalmaszál hiánya nélkül számbaveszi Sárospatak összes könyvtárát a legértékesebb kollégiumi

gyűjteménytől a múzeumi könyvtáron és felekezeti könyvtárakon át a legkisebb iskolai könyvtárig, áttekinti a segédgyűjteményeket: adattárakat, kéziratárakat, nyomdákat, térképtárakat stb., s mindezt történetiségükben teszi, leírván mai állapotukat, felszereltségüket, lehetőségeiket – az maga kordokumentum a jelenben, s méginkább az lesz a jövőben. Különösen fontos ez, amikor a műveltségszerzés évszázados (évezredes) szokásai megváltoznak, amikor az emberi civilizáció “lépést vált” –, azaz a hagyományos kultúrahordozó eszközök – úgy tűnik – gyökeresen átalakulnak, technicizálódnak, a globalizációval megtörténik az információbővítés, a számítógép eluralja az embert. Üzenet lesz ez a könyv a jövőbe, egy apró levélnyomat, mint a vitis tokayensis, az erdőbényei szőlőlevél-nyomat évezredes múlt homályából, mely hirdeti, hogy ősidők óta él a szőlő páratlan Hegyaljánkon. Ez az összeállítás hirdeti, milyenvolt emberi arcunk a 3. ezredfordulón a sárospataki könyvkultúrán keresztül.

Én azonban bízom benne: mégsem így lesz. A könyv kultúrája nem veszt el. Mert jaj úgy az emberiségnek, ha ez megtörténne! Az emberi alaptermészet változna meg: a számítógépet ugyanis nem lehet behajtogatni, összefirkálni, magunkhoz hasonlítani, simogatni, visszalapozni, behunyt szemmel merengeni rajta, kölcsön adni és nem adni vissza, polcunkon igazgatni, zsebrebavágni,

széljegyzetelni, asztalunkon tartogatni, számfűletet hajtogatni bele, kinyitni-bezárni-visszalapozgatni – s ahogy egyik beszélgetőtársam mondotta legutóbb: "még senki sem aludt el számítógéppel a hasán..."

Miről szólnak még? Hogy mennyi – a szó szoros értelmében vett – izgalmas történetet is őriz ez a Téka? Könyvsorozatokat nyomoz, hányattatásokat, tragikus és felemelő történelmi időszakokat tükröz egészen a kezdetektől a sorsfordulókon át – mondjuk a könyvek orosz fogságba kerüléséig.

Végül: hatalmas segédanyag ez a könyv mindenkinek: diákoknak, kutatóknak, tudománytörténészeknek, egyetemi hallgatóknak, egyszerű, mezei tárgykeresőknek. Mit nem adtam volna érte, ha kutató-muzeológusi pályám kezdetén vehetem volna kézbe s tanulmányozhattam volna át! Mennyi időt, fáradságot, céltalan keresgélést, haszontalan tájékozódást spórolhattam volna meg! A nálam szerencsésebbek, a maiak – ha élni kívánnak vele – e könyv segítségével legalább 10 évnyi előnyre tesznek szert. Úgy legyen.

Szóval, s végül, s még egyszer, és nem úgy, mint Antonius: én dicsérni jöttem a Pataki Tékát, s nem temetni. Legfeljebb beletemetkezni.

(Elhangzott köszöntőként a kötet sárospataki bemutatóján, a Zrínyi Ilona Városi Könyvtárban, 2001. szeptember 13-án.)

(Pataki Téka. Theca Patachiana, civitas bibliothecarum. Sárospatak, a könyvtárak városa. A Zrínyi Ilona Városi Könyvtár kiadványai 2., sorozatszerkesztő: Halász Magdolna, felelős szerkesztő: Kiss Endre József, Sárospatak, 2001)

Szerkesztőbizottságunk új tagja bemutatkozik

Fehér József irodalomtörténész-muzeológus 1952-ben született Bodrog-halomban. Iskoláit a sárospataki Rákóczi Gimnáziumban, a nyíregyházi tanárképző főiskolán és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte. 1985 januárjától a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum igazgatója, közvetlen irányítása alá tartozik a széphalmi Kazinczy Emlécsarnok, a páncini Bodrogközi Kastélymúzeum és a Sárospataki Képtár. 1985-ben alapító tagja a Kazinczy Ferenc Társaságnak, megalakulásától elnökségi tagja, 1994-től elnöke. Szerkeszti a Sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum Füzetek kiadványsorozatát és a Poétai Gyűjteményt. A Sátoraljaújhely lexikona szerkesztőbizottságának elnöke volt. Publikációi a Herman Ottó Múzeum évkönyveiben, regionális folyóiratokban és a zempléni sajtóban jelennek meg, egyik szerkesztője a Szülőföldünk megyei honismereti periodikának. A Széphalom évkönyv felelős kiadója. Közművelődési-díjas (1992), Toldy Ferenc-díjas (1995), Pro Museo-emlékérmes (1996).